

## A magyarországi horvátokról

*Gyurok János: A magyarországi horvátok 1910-1990 (Szociológiai, demográfiai, történeti jellemzők a népszámlálások alapján). Pécs, 1998. 161 p.*

Újabb kötettel gazdagodott az örvendetes módon egyre gyarapodó kisebbségtörténeti, szociológiai irodalom. A könyv fedelén nagyigényű cím látható: *A magyarországi horvátok története* - az alcím azonban jobban körülhatárolja a kötet tematikáját, egyben rámutat a szerző által legtöbbször használt forrásokra, a népszámlálásokra.

A könyv első - nagyobb, tematikai - része általános történeti kérdésekkel foglalkozik, ezt követi az egyes népszámlálások - 1910-től 1990-ig - ismertetése, adatainak elemzése, majd végül néhány következtetés zárja a kötetet.

A szerző a történeti részt nagyon messziről, a szlávok betelepülésével, illetve a magyar honfoglalással kezdi. A magyarok megjelenésekor a déli szláv törzsek a Dráva mellé, illetve a Mecsek-Sárköz vonaláig húzódtak vissza. A magyarországi horvátok ősei - főképp a török elől menekülők - betelepülők voltak, a legkülönbözőbb területekről érkeztek, és magukkal hozták nyelvjárásukat. A nyelvjárásbeli különbségek mind a mai napig fennmaradtak. A betelepülés folyamata a 18. század végén lezárult. A történeti Magyarország felbomlásával a magyarországi horvátok jelentős része a szomszéd államokhoz került, szétszakadtak a bunyevác és a sokác, illetve a gradistyei horvát közösségek. Mindez jelentős mértékben befolyásolta a magyarországi horvátok kulturális, társadalmi és politikai fejlődését.

A második világháború után Magyarország a szovjet érdekszférába került, melyben a nemzetiségi kérdést belügyként kezelték: a „kisebbségi közösségek felszámolását, beolvasztását a többségi társadalomba csupán idő kérdésének tekintették”. Jugoszlávia és a Tájékoztató Iroda konfliktusa folytán a magyarországi horvátok, szlovének és szerbek gyakran váltak koncepciós perek áldozataivá, és érte őket hátrányos megkülönböztetés.

Az 1948-as alkotmány garantálta az állampolgárok jogegyenlőségét, az 1972-es alkotmánymódosítás biztosította a nemzetiségek egyenlőségét, de a rendszer lényegéből adódóan nem volt lehetőség a nemzetiségek politikai szerveződésére. A közös délszláv szövetség az 1950-es évektől gyakran a hatalom akaratának megfelelően működött, annak kívánságait közvetítette. Az MSZMP KB PB 1968. szeptember 17-i ülése határozatot hozott a nemzetiségek helyzetével kapcsolatban. Megfogalmazott bizonyos alapelveket, de a helyzet alapvetően nem változott. A nemzetiségi iskolák már a hatvanas években megszűntek, a kétnyelvű iskolák száma is csökkent. 1989 után, a rendszerváltozás időszakában olyan törvények születtek, amelyek nagyobb szervezkedési lehetőséget biztosítottak a kisebbségek számára. 1989-ben felbomlott, három önálló szervezetre szakadt a - korábban a jugoszláv egységet leképező - Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, és megalakult a Horvát Szövetség.

A történeti részt az egyes népszámlálások adatainak ismertetése és elemzése követi. A szerző nemcsak a számokat közli, hanem bemutatja, hogy az egyes népszámlálások során milyen kritériumokat vettek figyelembe. (Többször közli a kötet az egyes népszámlálások számlálólapjait, sajnos ezek gyakran - nyomdatechnikai okokból - még nagyítóval sem olvashatóak.)

Az 1920-as adatok szerint Magyarország népességének 10,4 százalékát alkották a nem magyar anyanyelvűek, a horvátok száma 36 858 fő, arányuk 0,5% volt. Az 1941. évi népszámlálás szerint a megnagyobbodott országterületen 37 885 fő beszélte anyanyelvüként a horvátot, 48 933-an beszéltek anyanyelvükön kívül horvátul is. Nem kétséges - állapítja meg

Gyurok János -, hogy sok nemzetiségi anyanyelvű - tartva a bizonytalan jövőtől - jobbnak látta letagadni anyanyelvét és nemzetiségét.

Az 1949. évi népszámlálás összesített adatai szerint 52 520 fő nevezte magát horvátul, 21286 fő pedig bunyevác-sokácul tudónak. Joggal emeli ki a szerző, hogy társadalomtörténeti szempontból nagyon fontos volna, ha meglenne a nemzetiségekre vonatkozó társadalmi rétegződés szerinti adattár.

Az 1980-as népszámlálás kapcsán - nyilván a közzétett adatoknak köszönhetően - olvashatjuk a legalaposabb elemzést. Eszerint a nemzetiségi korösszetételre jellemző az öregedés, és a hoznátok körében kisebb arányú a válás, mint a magyaroknál. Érdemes elgondolkodni azon, hogy a középiskolát és egyetemet végzettek aránya a délszlávoknál kisebb, mint a magyaroknál (9,4% és 1,7%, illetve 12,3% és 3,5%). Az 1980-as népszámlálás után a horvát nemzetiségűek és anyanyelvűek száma tovább csökkent.

A tartalmi ismertetés után nem hallgathatjuk el kritikai észrevételeinket. A könyv 11. oldalán Jugoszlávia etnikai összetételét bemutató táblázat szerepel amely különösebben nem kapcsolódik a témához -, Kocsis Károly könyvét jelölve meg forrásul. Érdemibb tájékoztatást nyújtott volna a könyv 58. oldalán szereplő adatsort idézni, miszerint a kb. 5,2 milliós horvátságnak csak 0,8 százaléka, 40 ezer fő él Magyarországon. A szerző többször utal arra, hogy a Párizs környéki békeszerződések horvát területeket szakítottak el egymástól. Ez így igaz, de rá kell mutatni, hogy a lakosság keveredéséből kifolyólag itt nem is lehetett homogén nemzetállamokat létrehozni. Talán megemlíthető lett volna, hogy a létrejött kisebbségek közül a magyarországi horvát az egyik legkisebb. A 36-37. oldalon a horvát népcsoportok etnográfiai szerkezetét olvashatjuk. Hasznos lett volna ehhez valamilyen magyarázatot fűzni, az egyes csoportok történetének, jellemzőinek rövid bemutatásával, részben mert így igen szervesen, másrészt pedig, mert az egész kötet üdvözlendő célja- miként maga a szerző is megjegyzi - a többségi nemzethez tartozók tájékoztatása.

Bizonyos politikai, történeti folyamatok bemutatására a népszámlálások ismertetésénél kerül sor, amit helyesebb tett volna - főleg az 1945 utáni eseményeknél - a történeti részben megtenni, így kerekesebb lenne a történeti fejezet is, és elkerülhetők lettek volna az ismétlések.

A könyvben többször szerepel, hogy a horvátok aprófalvakban élnek. Nagyon hiányzik viszont egy felsorolás, hogy mely falvakban van még horvát többség, milyen nyelvjárást beszélnek azokon a településeken, illetve mely községekben és városokban élnek nagyobb számban horvátok. A településszerkezeti változások - miként a korösszetétel változása is - utalnak a természetes asszimiláció okaira és lefolyására. A szerző által használt forrásokból ez könnyen kimutatható lett volna. Nem ártott volna a horvát lakosság elhelyezkedését bemutató térkép sem.

Végezetül, a munka utolsó alapvető forrása az 1990-es népszámlálás volt, de mivel részben szociológiai igényű kötetről van szó és maga a szerző is megemlítette az 1993-as kisebbségi törvényt, szívesen olvastunk volna rövid kitekintést az 1990 utáni időkről. 1990 után - remélhetően - megszűnt a „délszláv” koncepció, létrejött a Horvát Színház, a Horvát Intézet, horvát tanszék alakult a szombathelyi főiskolán, kettévált a budapesti szerb-horvát gimnázium és a tanszék az ELTE-n. Valószínűleg ez kevés a szerző által kívánatosnak tartott horvát integrációhoz. Gyurok János szerint ehhez szükség van a „kultúrán kívüli területek meghódítására”, de vajon vannak-e erre lehetőségek és hajlandóság?

Gyurok János joggal állapítja meg: „A népszámlálások (...) nem mindenben alkalmasak önmagukban az általános és széles körű nemzetiségi-kisebbségi jellemzők bemutatására. Arra viszont tökéletesen alkalmasak, hogy más tudományok segítségével olyan átfogó és összefüggő képet kapjunk egy adott problémáról, amelynek segítségével jobban megérthetünk több társadalmi szempontból fontosnak tartott más problémát.” A demográfiai adatok feldolgozása után szükség van más források feltárására is, hogy a magyarországi horvátok történetét megismerhessük. Feladat van bőven, miként érdeklődő is, amit az is mutat, hogy a kötet megjelenését sokan támogatták.

*Bíró László*